

İnsan Sonrası Perspektiften Güncel Sanata Bakmak

Looking at Contemporary Art from A Posthuman Perspective

Seniha ÜNAY SELÇUK

Düzce Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü, Düzce, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 21.05.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested: 02.07.2024
Son Revizyon/Last Revision: 28.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 28.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date: 21.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Seniha ÜNAY SELÇUK
E-mail: senihaunay@gmail.com

Cite this article as: Ünay Selçuk, S. (2025). Looking at contemporary art from a posthuman perspective. *Art and Interpretation*, 45, 90-96.

Öz

Bu makale, son yıllarda beşeri bilimler ve sanat alanında tartışılan konulardan biri olan "insan sonrası" düşünce üzerinedir. Çalışmanın amacı, feminist kuramcı Rosi Braidotti'nin hümanizme mesafeyle yaklaşan düşüncesini, güncel sanat örnekleri ile somutlaştırmak ve sanat alanında bu düşüncenin nasıl karşılık bulduğunu anlamaktır.

Konu Braidotti'nin hümanizm karşıtı bir noktadan inşaa ettiği düşüncelerinde kadın ve insan olmayanların öncü olduğu, insan merkezci yapıyı alaşağı ettiği, insan olmanın hakkını verirken insan ve diğer türleri ortak bir zeminde düşünmeyi önerdiği eleştirel insan sonrası düşünceleri ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda araştırmada hümanizmin ne olduğu, hangi temeller üzerinde yükseldiği ve Braidotti özelinde hümanist düşüncenin ne olmaması gerektiğine dair görüş ve düşüncelere yer verilmiştir.

Güncel sanat alanından Necla Rüzgar'ın "Survivor Skill II" ve "İçfauna I" adlı çalışmaları hayvanları ve kadınları ortak bir zeminde, ortak bir mücadelenin özneleri olarak konumlandırması dolayısıyla seçilmiştir. Esra Oskay'ın "Yetkili Merci" ve "Gereğini Arz Ederim" çalışmaları, bürokrasinin aklına bitkilerin yaşam döngüsünün akışıyla eleştirel yaklaştığı için ele alınmıştır. Aslıhan Mumcu & Beyza Durhan'ın Tekirdağ ve Şırnak merkezli bir proje olan "Kovan Project" çalışmaları insanlar ve hayvanlarla kolektif bir üretim olması ve hiyerarşileri yıkan bir anlayışla gerçekleştirmeleri nedeniyle incelenmiştir.

Örnek olarak ele alınan güncel sanat çalışmalarının Rosi Braidotti'nin "beraber-dünya-olan çoğul bir biz" düşüncesini somutlaştırdığı görülmüştür. Teknoloji, ekoloji, bilim, ahlak felsefesi, beden, yapay zeka, siborg gibi çok farklı noktalardan insanın ne olacağını sorunsallaştıran insan sonrasını, hümanizm eleştirisi üzerinden ele almanın konuya bir giriş niteliğinde olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış; literatür taraması yapılmıştır. Örnekler bugünü anlamak için güncel sanat alanından seçilerek görsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnsan sonrası, Rosi Braidotti, sanat, sanatçı, hümanizm

ABSTRACT

This article is about "posthuman" thought, which is one of the topics discussed in the field of humanities and art in recent years. The aim of this article is to materialize the posthumanist thought of Rosi Braidotti, one of the feminist theorist, with examples of contemporary art and to understand how this perspective is reflected in the field of art.

The subject is limited to Rosi Braidotti's critical posthuman thought, which she constructs from an anti-humanist point of view, in which women and non-humans are the pioneers, overthrows the anthropocentric structure, and proposes to think human and other species on a common ground while evaluating the meaning of being human with a fare share. In this context, the research presents the viewpoints and arguments on what humanism is, on which foundations it is based, and what humanist thought should not be in Braidotti's thought in particular.

From the field of contemporary art, Necla Rüzgar's "Survivor Skill II" and "İçfauna I" were selected because these works position animals and women as subjects of a common struggle on a common ground. Esra Oskay's works "Authorized Authority" and "I respectfully request" are discussed because these works approach the mind of bureaucracy with the flow of the life cycle of plants. Aslıhan Mumcu & Beyza Durhan's "Kovan Project" -a project based in Tekirdağ and Şırnak- was analyzed because it is a collective production with humans and animals and is realized with an understanding that breaks down hierarchies between species.

These contemporary art works are considered as examples that embody Braidotti's idea of "a plural us-that-is-the-world-together". It has been concluded that addressing the posthuman, which problematizes what will happen to human beings from many different points such as technology, ecology, science, moral philosophy, body, artificial intelligence, cyborg, through the criticism of humanism is an introduction to the subject. The research employed a qualitative research method; a literature review was conducted. The examples were selected from the field of contemporary art and subjected to visual and content analysis in order to understand the current situation.

Keywords: Posthuman, Rosi Braidotti, art, artist, humanism

Giriş

Çalışmanın araştırma konusu son zamanlarda yaygınlık kazanan “insan sonrası” düşüncenin güncel sanat alanına yansımalarıdır. İnsan sonrası düşünce: “1990’larda Katherine Hayles, Donna Haraway, Rosi Braidotti gibi feminist teorisyenlerle şekilleniyor ve yine Karen Barad, Helen Hester, Jane Bennett ve Anna Tsing gibi feminist bilim uzmanı ve düşünürlerin ortaya koyduğu diyalogik çalışmalardan besleniyor” (İbrişim & Türkmen, 2020). İnsan sonrası düşüncenin üç ana kolundan birini ahlak felsefesiyle ilişkili olarak tepkisel bir insan sonrası oluşturuyor; ikincisini bilim ve teknoloji ile ilişkili analitik insan sonrası; üçüncüsünü hümanizm karşıtı öznellik felsefesi geleneğiyle ilişkili eleştirel insan sonrası oluşturuyor (Braidotti, 2021).

Bu makale, bilim ve teknoloji ekseninde gelişen ya da ahlak felsefesi içinde yankı bulan “insan sonrası” düşünce yerine; hümanizm fikrinin mirasıyla hesaplaşan “insan sonrası” düşünceye odaklanmaktadır. Bu kapsamda araştırma, feminist kuramcı Rosi Braidotti’nin hümanizm eleştirisi perspektifinden ortaya koyduğu düşüncelerini merkeze almaktadır. Araştırma sürecinde Braidotti’nin insan olan ve olmayan arasındaki ilişkinin yeni bir etik, adalet, politika çerçevesinde gözden geçirildiği, hümanist idealin altını kazıdığı ancak insanlığın da hakkını verdiği düşüncelerine yaklaşırken öne çıkan iki kavram olmuştur. Bunlardan biri “Umwelt” diğeri ise “Nesne Yönelimli Ontoloji” dir.

Alman Etolog Jakop Van Uexküll, canlı organizmalar dâhil canlıların anlam dünyalarına, gerçeklik üretimleri üzerine çalışmıştır (Alniaçık, 2022, s. 153). Hayvan davranışları üzerine yaptığı çalışmalarla ortaya koyduğu; “çevre, çevreleyen dünya, dış dünya” olarak çevirisi yapılan “Umwelt”, hayvanların insanlardan bağımsız olarak kendilerine has bir öznelliğe sahip oldukları, duyu dünyalarıyla algıladıkları çevrenin insanların algıladıklarından farklı olduğu üzerinedir (Peksoy, 2017). Uexküll’ün keşif gezilerinde, araştırmalarında ortaya koyduğu; kör ve sağır olan dişi kenenin duyularıyla hedefine ulaşması, denizkestanelerinin tüm çevreyi siyah lekeler olarak görmesi, güvelerin özel ses duyma aralığı, arının renk ve koku odaklı dünyası çoklu dünyaların görünürlüğü ve farkındalığı için ilham verici görülmektedir.

Graham Harman’ın “Nesne Yönelimli Ontoloji” düşüncesi ise felsefenin insanmerkezci bakış açısını eleştirir ve nesnelerin kendilerini oluşturan yapılardan ibaret olmadıklarını, bu yapılardan farklı olduklarını, bireysel olarak önemli olduklarını savunur. Harman, nesne kelimesini standart anlamından çıkartarak genişletir ve canlı-cansız varlıklara, doğaya, hayvana, elementlere, kurumlara nesne olarak bakmayı hedefler (Peksoy, 2017). Örneğin insan, hayvan ya da taşın kendini oluşturan moleküllerden daha ötesinde bir gerçekliği olduğunu öne sürer (Peksoy, 2017). Harman’a göre Jacques Lacan, Roland Barthes, Martin Heidegger, Judith Butler, Slavoj Žižek, Michel Foucault gibi isimler gerçekliğin dil, iktidar ve kültür tarafından inşaa edildiğini iddia ederler ve burada insanın gerçekliğini ön planda tutarlar. Oysa NYO dış dünyayı insan farkındalığından bağımsız bir şey olarak kabul eder. Gerçek, doğal, yapay, kurgu, insan ve insan olmayan tüm nesnelerin karşılıklı özerk bir alanda, birbirleriyle açıklanması gereken özel koşullarda ilişkide olduğunu savunur (Harman, 2020).

Araştırma, “insan sonrası”na yaklaşırken hem kişisel sanat çalışmalarını bir temele oturtmak hem de sanat alanında benzer yaklaşımları keşfetmek için Braidotti’nin ikilikleri dışlayan, eril aklın merkezileştirmesini dönüştürme ve insan ve insan olmayanlar arasında eşit bir zemin oluşturma önerisini görselleştiren, insan olmayanlarla ilişkimizin nasıl şekillendiğine işaret eden sanat ça-

lışmalarına yer vermektedir. Bu anlamda çalışma, insan sonrasının derin ve geniş tartışma alanına yaklaşmaya çalışan ufak bir adım, bir giriş olarak düşünülebilir.

Bu anlamda makale, yeni bir bugün inşasında geçmişin Batılı, zengin, beyaz ve heteroseksüel erkek insan figürünün bilgisini ve teknolojik gücünü aşan; cinsiyet, milliyet, doğa-kültür, insan olan ve olmayan arasındaki sınırları birbirine geçiren, ortak bir alanda yeniden kurgulayan “insan sonrası” kapsamında “Necla Rüzgar’ın “Survivor Skill II” çalışmasını ve Esra Oskay’ın “Yetkili Mercii” çalışmasını ele alır. Araştırma, sanatsal çalışmalarda sanatçının öznelliğini paylaştığı, insan olmayanlarla eşit bir zeminde faillikler oluşturduğu, insan olmayanlarla iş birliğini güçlendirdiği sanat örnekleri arasından Aslıhan Mumcu & Beyza Durhan’ın “Kovan Project” çalışması üzerinde durur.

Hümanist ideal, Eril Akıl

Rönesansla başlayıp Aydınlanmayla birlikte güçlenen hümanizm, insana atfedilen, insanı merkeze alan insan olmayan canlıları kapsamayan bir düşünce olarak yapılır.

İnsan tarihsel bir inşadır; oysa bir akım olarak hümanizm, belli bir insan oluş kipini -ussal oluş, beyaz oluş, erkek oluş gibi- insana dair genel ölçütler olarak dayatır. Kadın-insan, siyah-insan, Batılı-olmayan insan gibi farklı insan olma hâlleri yok sayılır ve medeni beyaz erkek insanın gölgesinde yaşamını sürdürür. İnsan olmayan canlılar ise hümanizmin insan vurgusu bakımından zaten odağa alınmaz (Çelik, 2019, s. 147).

İnsan dışı canlılarla sorunlu ilerleyen bu yaşam pratiğinde insan olarak başat görünen Pythagora’nın “her şeyin ölçüsü” olarak gördüğü; yine Leonardo da Vinci’nin de ideal insan figürü olarak tanımladığı Vitruvius yani erkek insandır (Braidotti, 2021). Hümanizmin her şeyin ölçüsü olarak konumlandığı insan, insan dışı türleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin adaletsiz dağılımını göz ardı eden Avrupalı beyaz erkek akla işaret etmektedir.

Avrupalı beyaz erkek aklın bu egemen özneliğinde insandışı türlerin varlıklarının ikincil planda inşası süregelir. Batı felsefesi tarihinde problem ve metotları farklı olan felsefeciler, felsefi problem ve argümanlarını insan ve insan olmayanlar arasında net bir farklılık olduğunu varsayarak yaparlar (Koyuncu, 2018). Özellikle insan-doğa ilişkisinde rollerin değiştiği, ayrışmaların yaşandığı ve eril aklın bir kültür öznesi olarak söz hakkı sahibi olduğu bir süreçtir bu.

Kültür insana (erkek-insana); doğa insan olmayan türlere indirgenmiştir. Bu indirgeme insan-doğa, beden-ruh, kadın-erkek gibi birbirine karşıtlıklar oluşturacak şekilde ilerleyen düalist düşünceye dayanmaktadır. Plumwood (2004) düalist düşüncedeki problemlerin temelini akıl ya da zihin olarak kurgulanan insan kimliğinin diğer tüm insandışı türlerin özelliklerini görmezden geldiği, dışladığı bir anlayışa dayandırır.

Akla ve dile hakimiyeti, topraktan bağımsızlaşarak iki ayak üstünde durma gibi özellikleriyle diğer canlılardan ayrıldığı iddia edilen insanın, merkezi konumu bugün daha çok tartışılan bir konu olma özelliği taşır. İnsan merkezci bakış açısında insan, insan olmayan türler üzerinde tahakküm kurarak, dünyayı bu merkezi konumdan tanımlar. Hümanizm merkezli eril aklın bilgi ve teknoloji odaklı yöntemleriyle bu düşünceler silsilesi gelişir.

Bugün, insanın bu merkezi gücünün jeoloji ve ekoloji üzerinde olumsuz etkilerini sorunsallaştıran antroposen tartışmaları devam etmektedir. Braidotti’ye (2019) göre antroposen boşlukta olan bir şey değildir ve bilişsel, biyogenetik, ileri kapitalizm ve

medya- enformasyon teknolojileri çerçevesinde gerçekleşir. Braidotti bu çağın çıkmazlarını farkedip, geleceğe dair bir çaba olarak insan sonrası düşüncüyü önerir. Braidotti insan sonrası düşüncüyü hümanizmdeki erkek akıl inşasını aşmanın bir yolu olarak görür. Hümanizmin yarattığı ve belirlediği Avrupa merkezci yapılanma, etik anlayış ve bağımsız özne vurgusuna karşıt farklı öznellikler üzerinde insan sonrasını kurgular. Bu insan sonrasında merkezi gücün paylaşıldığı, yeni bir etik, hukuk ve siyasi yapılanmanın farklı türleri, cinsiyetleri, ırkları da içine alacak şekilde oluşturulmasını önerir. Bununla birlikte ekoloji ve çevreciliğin, yeryüzüne ait insan dışı canlıları kapsayan bir etik, türlerin birbirleri arasındaki bağlantıya işaret ettiğini düşünür (Braidotti, 2021). “Eleştirel insan sonrası” olarak değerlendirdiği düşüncelerinde insan sonrası durumun antroposenin özgül çerçevesini kapsadığından hatta bu çerçeveyi aştığından bahseder (Braidotti, 2019).

Braidotti'nin insan sonrasına bakışını Ece Çelik (2019, s. 14) şu şekilde özetler: “..., Batı düşüncesi geleneğinin verili hakikatlerinin dayandığı aşkınlık/içkinlik, bilinç/beden, özne/nesne gibi hiyerarşik karşıtlıkları yapı sökümüne uğratarak, insan merkezci hümanizme yönelik eleştirileriyle yaygın ‘insan’ tasarımını sarsmaya yönelir ve insanı, -hayvanlardan yapay zekaya uzanan bir skalada-insan- olmayan yaşamla bağlantısında düşünme çabasını ifade eder.”

İnsan sonrası, tanrısal öznenin ayrıcalıklarına karşı, hümanizmin insan aklı, adaleti ve etiği yerine daha eşit ve adaletli bir düşünce ve inanç özgürlüğünü vurgular. Feminist insan sonrası kuram erkek insan modelinin temelini sarsmayı ve insan olmayanların ve bedenlerinin hakkını teslim etmeyi önemser (İbrişim, 2022). Bu anlamda feminist insan sonrası, feminizmden miras ötekileştirilenlerden kurulacak bir dünya tahayyülüyle benzer. Bir kadın hareketi olarak ortaya çıkan feminizm gibi eleştirel insan sonrası da ırkçılığa, cinsiyetçiliğe, cinsiyet normlarına, cinsiyet temelli baskıya karşıdır. Bunların yanı sıra kartezyen ikilikleri reddederken kadın, erkek ve insan olmayanların birlikte eşit ve adil bir yaşam arzusunu ortaya koymaktadır. Braidotti'nin beden sınırlarına sığmayacağını söylediği insanın; hayvanlar, makineler, teknolojiyle şekillenen yeni özneler, yeni faillikler ve çoklu yaşam formlarını; başka bir deyişle hümanizmin ötekileştirdiği türlerin ilişkiselliğini, dolaşıklığını önemser. Bu anlamda hümanizmin kapitalizmle birlikte toplumsal cinsiyeti belirleyen, kurallarını koyan, ırkçılığı, türçülüğü doğallaştıran kültürün bir eleştirisidir.

Çoğul Bize, Çoklu Bakışlar

İnsan sonrası gelecek bir ütopya değil mevcut tarihsel durumdur ve bu, tarihsel bir kriz yerine olumlayıcı bir tavır olarak görülmelidir (Braidotti, 2019). Bugün sanatçıların da mevcut tarihsel konulara yaklaşımlarında şimdiye odaklanırken insan sonrasına dair izler okunabilmektedir. Özlem Güçlü (2011) her şeyi bilen insan şemasını aşmanın bir yolu olarak bilme, düşünme, görme biçimlerinin değişmesi; yaratım araçlarının, yeni anlatım olanaklarının denenmesini, icat edilmesini ve üretilmesini önerir. Oxana Timofeeva bilim ve sanatın doğayla, gezegenle, çevreyle, hayvanlarla ilişkimizi dönüştürebileğini düşünür. Bilim, bilgi ve teknolojiye ilerlemenin başka varlıklarla aramızdaki iletişimi gözden geçirerek onların dillerini öğrenebileceğimizden bahseder (Cogito, 2019).

İnsan sonrası durum insanın konumu, yeni öznellikleri, bugünün etiği, değerleri ve normları üzerine odaklanırken sanatın da bu konulara odaklanan feminizm, ırkçılık, türçülük, cinsiyet, cinsellik gibi meselelere eleştirel ve/ya da olumlayıcı yaklaştığı söylenebilir. Sanat, insanı insan olmanın sınırlarının ötesine taşıdığı için insan sonrasındır ve insanla hayvan, bitki, gezegen arasında bağlantı kurma rezonansı nedeniyle insan-dışıdır (Braidotti, 2021). Braidot-

ti'nin işaret ettiği noktada sanat nesnesinin kendisinin yaşama ve oluşa dair bir alan olduğu söylenebilir. Bu açıdan posthümanizmle ilişkili bir kavram olarak “oluş” tanımlanmış, tamamlanmış, sabit bir kimliğin karşısına çoklu bakış açılarını ve var oluş biçimlerini koyar (Braidotti, Rosi Braidotti ile söyleşi, 2019). Burada ve başlıkta vurgusu yapılan çoklu ve biz vurgusu Braidotti'nin eleştireliliğinde önemlidir. “Biz” evrenselliğe ve rölativizme vurgu yapmamakla birlikte bir ve aynı şey de değildir ve Deleuze'nün “çoklu temellen-dirilmiş perspektifi” insan sonrasının ilişkisel birlikteliğiyle, çoğulluğuyla açıklanabilir (Sağlam, 2021).

Eğer buradan hareketle “oluşu”, çoğulluğu kapsayan bir açıklık olarak ifade edersek güncel sanatın deneysel, disiplinlerarası özellikleriyle birlikte müşterek, ilişkisel, paylaşımcı ve tekillikten uzak yapısının da bunda katkısı olduğu söylenebilir. Sanat nesnesinin bu anlamda oluş hâlinde olması kendiliğinden bir insandışılık sunsa da bu çalışmanın doğrudan hümanizmin özgül sınırlarını aşındıran sanat çalışmalarına odaklanması; konunun sanat alanında görselleştirilmesi açısından önemlidir.

Aksu Bora Necla Rüzgar'ın “Survival Skills” adlı işinden şöyle bahsetmektedir: “Onları kim vurmuş? Kadını bacağından, geyiği sağrı-sından?” (Bora, 2016). Bu resimde karların üzerinde vurulmuş, ıssız bir ortamda görünen kadın ve geyik vardır. Resme ilk bakışta kadın, kadına özgü bir alan olarak varsayılan doğada, kadına atfedilen “kurtarıcı”, “iyi” ve “fedakâr” gibi geleneksel rolleri benimsemiş gibi görünür. Bu geleneksel kalıpların yıkıldığını ve doğada eşit bir zeminde bir arada olduklarını kadının kültür alanından gelmişçesine giydiği kurumsal ceketinden, ince çorabından ve ayakkabısından anlarız. Bir sınırı geçmiş ve vurulmuş öylece, hâlâ hayatta. Görünürde gizli bir orman yok, belki biraz daha ötede. Geyik kendi geyikliğinde, bedeninde. Onları vuran ise çok aşıkâr.

Rüzgar'ın bu çalışması insan sonrasını hümanizm eleştirisi üzerinden okumaya göz kırpar. Kadın ve insan olmayan türleri eşit bir zeminde bir araya getirerek adaletsiz insan eyleminin bir temsili olarak avın dinamiklerini ortaya koyar. Avcının eylemini açık eden ve insan olmayan türlerin bu eylemdeki varlığını ve kendiliklerini aynı acı üzerinde birleştiren; failliklerin çoğaldığı bir temsildir bu. Aynı zamanda, her iki türün de birbirine hakkını verdiği, avcının da hakkını söke söke aldığı bir temsildir. Çalışma, kadın ve geyiğin bedenlerine saplanan okun da hakkını verecekleri, adaletsizliği, yıkımı ve tahakkümü aşacakları, acılarından sıyrılacakları bir anın hemen öncesini gösterir gibidir. Belki de kalkıp ötedeki gizemli ormanın derinliklerinden başka türlerle çıkagelceklerdir.

Görsel 1.

Necla Rüzgar, “Survival Skill II”, kağıt üzerine karışık teknik, 76x56 cm, 2012

Necla Rüzgar'ın çalışmalarında hayvanlarla bir olma hâlini, hümanist idealin insan olmayan türlere karşı yaptığı alışılmalı bir vakanın kaydı olarak gösterme tavrının genelde rastlanan bir şey olduğu söylenebilir. Rüzgar, kadınlar ve hayvanların birbirine geçtiği, kadının bazen insan giysileriyle görüldüğü bazen hayvan postuyla bir olduğu ortak bir alan yaratır. Bu imgeler, doğa ve kültür arasındaki sınırı geçmenin bir yolu gibi okunabilir. Rüzgar'ın "İçfauna I" çalışmasında Rüzgar'ın bedeni ve hayvan bedenlerinin bütünleşmiş yapısı dikkat çeker. Bu çalışmada farklı kürkteki kurt, tavşan, geyik, dişi aslan ve tilki sanatçının da hayvan postuna büründüğü hâliyle bir arada görünür. Rüzgar, hayvanlara dair alana insanı da eklediği bir kurgu yapar (Modern, 2024).

Görsel 2.

Necla Rüzgar, "İçfauna I", tuvale yağlıboya ve akrilik, 130x200 cm, 2015
istanbul modern

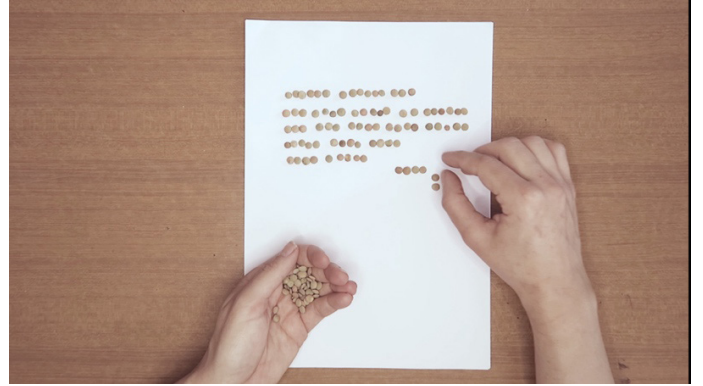
Esra Oskay, "Yetkili Mercî" çalışmasını "Poşet dosyalar içinde, beyaz sayfaların arasında istiflenen yaşamı yeşertmeye çalıştığını" söyleyerek açıklar (kişisel görüşme, 2024). "Yetkili Mercî"nin tınısı, eril bir yapılanmanın ve hiyerarşinin işleyişinde yankılanır. Oskay, bu çalışmada bürokratik hiyerarşiyi doğanın kendine has akışıyla sekteye uğratar. Bürokrasinin geleneksel işleyişinde baskın yönetsel karakterin eril aklı meşrulaştırdığı söylenebilir. Erilliğin bürokratik yansımasında kadınlar bu kültüre aykırı kişiler olarak görülür (Eray, 2019). Günümüzde bu anlamda keskin sınırlar çizilemese de bu geleneksel düşüncenin yankılarının sürdüğü söylenebilir. Oskay "Yetkili Mercî" çalışmasında bu bürokratik, baskın eril zemini kaydırarak, eril dili yıkarak dilekçe formunda yeşertmeye çalıştığı tohumları arz/rica dilekçesine eker. İnsana atfedilen okunabilir ve yazılabilir dili, insana özgü bu tahakküm mekanizmasını insan dışı türlerle aşar. Dilekçe formatına eklenen arpa, mercimek ve fasulye filizlenir, süreç içerisinde yeşerir; içerik ve biçimsel dili dönüştürür. Bu, bürokrasinin kendine has, içsüme tezat dilini farklı bir canlı yaşamı merkeze koyarak aşan, ekolojik duyarlılığı da benimseyen politik bir eylem gibidir.

Plumwood feminist ütopyaadan bir "yurt/devlet" metaforuyla bahseder. Bu yurt, iktidarın hüküm sürdüğü, insanlar ve insandışı türler üzerinde tahakküm kurduğu, askeri, teknolojik ilerleşimin dünyasını yöneten erillğe karşı ayakta kalan kuşatılmış bir devlettir (Plumwood, 2023). "Yetkili Mercî" de ayakta kalma hâli hem Oskay'ın kadın olarak bürokrasinin işleyişine soktuğu çomakta hem de yeşeren dimdik güne bakan tohumlarda okunabilir. Bu yurt, arz ve rica hiyerarşinin yıkıldığı, bürokrasi kağıdının üzerinde ekolojik bir yaklaşımın yeşerdiği de bir yerdir. Oskay'ın "Gereğini Saygılarımla Arz Ederim" video çalışması ise bu sürecin kaydı niteliğinde, belki de bürokrasinin takip yöntemlerinin izinde bir iş birliğini göstermektedir.

Görsel 3.

Esra Oskay, "Yetkili Mercî", A4 kağıtlar üzerinde yeşillendirilmiş arpa, fasulye, mercimek, 2020-24

Görsel 4.

Esra Oskay, "Gereğini Saygılarımla Arz Ederim", 5:22' video, 2024

Aslıhan Mumcu ve Beyza Durhan ayrı şehirlerde ekolojiyi arı üzerinden düşünürler. Ortak gerçekleştirdikleri "Kovan Project" projesinde Şırnak ve Tekirdağ'da arıların canlı yaşamı üzerine gözlem yaparak kolektif/bireysel sanat üretimlerini gerçekleştirirler. Arıların bildiğimiz bir hiyerarşinin dışında işleyen kolektif hayatlarına dahil olurlar. Arıların güneşin doğuşuyla doğru orantılı yaşamal işleyişine, mevsimlerle olan doğrudan bağına tanıklık ederler. Atölyelerinde pamuk, ahşap, un gibi doğal malzemelerle üç boyutlu biçimler yaparlar ve bu üç boyutlu biçimleri arıların petek örme zamanında kovanın içine koyarlar. Nihayetinde sergilerinde kullandıkları sanatsal formlar ortaya çıkar (Mumcu & Durhan, 2024). Bu proje, doğasına özgü bir ekip işi olmakla birlikte rollerin insan dışı türlerle paylaşıldığı, karar vericinin arılar olduğu, iş birliğinde yönlendiren olsa da kovanın içerisinde neyin çıkacağına da sürpriz olduğu bir sürece dayanır. Bu, arılarla ortak bir üretim yapma, onların alanlarında birlikte var olma deneyimidir. İnsan sonrasının ekolojisiyle, insan dışı türlerle iş birliğine yaptığı vurguya Mumcu ve Durhan'ın, sanatçı rollerinden, sanatçının tek başına yaptığı bir sanat eserinden uzaklaşarak, belki de uzlaşarak yaklaştığı söylenebilir. Süreç içerisinde arıcılarla kurulan ilişki de Braidotti'nin (2021) beraber-dünya-olan çoğul bir biz düşüncesiyle de pratikte örtüşmektedir.

Görsel 5.
Kolektif (Aslıhan Mumcu, Beyza Durhan), üretim sürecinden, 2023

Kovan Project'in süreci de Plumwood'un "yurt/devlet" metaforuyla ilişkilenebilir. Bu, insanların birbiriyle ya da hayvanlarla arasında hiyerarşi kurmadığı, her türün birbirini önemseydiği, doğanın gücünü gezegeni, daha özelden kadınların yönettiği kısmını kontrol altında tutmadığı bir metaforudur. Tıpkı Mumcu, Durhan ve kraliçe arının oluşturduğu zemin, ortaklıkta olduğu gibi.

Görsel 6.
Kolektif (Beyza Durhan), "Bu gezinti, coğrafyanın biçimini, toprağın besimini, tohumun hafızasını, bitkinin kökünü, çiçeğin tozunu, havanın nemini, mevsimin geçişini, suyun debisini kendiliğinden içerir", Pamuklu kumaş ve un üzerine bal mumu, 17x31x12 cm, 2023

Sonuç

Bu araştırmada insan sonrası üzerine çalışan kuramcılardan biri olan Rosi Braidotti'nin düşünceleriyle hareket etmek, onun geniş ve derin düşüncelerinin kökenine uzanmak gibi düşünülmüştür. Teknoloji, bilim, ahlak felsefesi, ekoloji, beden, yapay zeka, siborg gibi çok farklı alanlarda insanın ne olacağını sorunsallaştıran insan sonrasını; en temelde "insan"ı merkeze alan hümanizm eleştireliliği üzerinden konu edinmek bu kurama bir giriş niteliğinde görülmektedir.

Araştırma sürecinde sanatçıların, yerleşik geleneksel düşünceleri, türler hiyerarşisini alaşağı ettiği Türkiye'den birçok örneğe, sergiye rastlanmıştır. 2017 yılında Aylime Aslı Demir, Kevser Güler ve Derya Bayraktaroglu'nun küratörlüğünü yaptığı "Koloni" sergisi önemli

örneklerden biridir. Sergi, insan-insan olmayan, doğa-kültür, canlı-cansız gibi ikiliklere eleştirel bir yerden yaklaşır. Bunu insana atfedilen bilgi, teknoloji, siyaset, bilim üretme biçimleri üzerinden yapar (Kaos GL, 2018). Yine Kevser Güler'in küratörlüğünde gerçekleşen Kerem Ozan Bayraktar'ın "Kayalar ve Rüzgarlar, Mikroplar ve Kelimeler" sergisi de doğa ve kültür ilişkisini dışlayarak düşünen, maddeyi etkin bir fail olarak tanımlayan, insan merkezçiliği sorunlaştıran sergilerden bir diğeridir (Sanataorium, 2019). İrem Yok'un Şubat 2024'te açılan "Karanlıkla Buluşmak" sergisi de yakın zaman örneklerindedir. Sergi dünya ile gölge arketipinden hareket eder ve insan-ötesi yaşamlara dair çoklu imgelerden oluşan özerk bir alan yaratır (Ayanoğlu, 2024). Deniz Üster'in çalışma pratiğinde yer tutan su, mikroorganizmalar, mineraller gibi çoklu dünyaların görünürlüğü, Mart 2024 tarihli "Terra Nullius" sergisinde yeraltı ve yer üstünden uzaya kadar doğanın sömürülmesi meselesiyle ilişkilendirir. Bu sergiler, daha geniş anlamda insan sonrasının insanı fail, iştirakçi, taraf olarak gösteren ekolojik, toplumsal, politik, kuramsal etkilerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan insan sonrasını çok geniş kapsamlı okumaya fırsat verseler de gerek bir serginin üzerine yazmanın farklı yöntemlerinin olması gerekse bu makalede, insan sonrası eril aklı dönüştürme düşüncesiyle sınırlandırıldığı için ayrı bir araştırma konusu olarak düşünülmüşlerdir. Bu sergileri burada zikretmek ele alınan örneklerin neden seçildiğini temellendirmek için önemli bulunmuştur.

Araştırmada ele alınan örnekler, insan sonrasının eril aklı dönüştürme, yeniden tesis etme sürecini görselleştirmektedir. Necla Rüzgar'ın çalışmaları eril akla karşı kadın ve hayvanların birlikteliğini metaforik olarak anlatmaya fırsat tanımıştır. Esra Oskay'ın çalışması, ekolojik ve politik bir tavırla eril aklın yapılandığı bir alanda bir iş birliğini öne çıkarmıştır. Aslıhan Mumcu&Beyza Durhan'ın çalışmaları ise sanatçının insan olmayanların alanına dahil olduğu, failliklerin çoğaldığı bir eylemi göstermiştir. Bu çalışmalar diğer ekoloji ve kadın odaklı çalışmalardan imgesel ve uygulama açısından iş birliğine dayalı, müşterek, ilişkisel bir anlayış ortaya koydukları için farklı bulunmuştur. Bu çalışmaların içeriğinin ve biçimsel dilinin sanatsal üretimin geleneksel dilini, bakış açısını genişlettiği, çeşitlendirdiği ve kapsayıcılığı artırdığı sonucuna varılmıştır. Günce sanatın farklı alanların kavramları ile ilişkili olduğu ve benzer konuların, benzer hassasiyetlerin farklı metodlarla ele alındığı görülmüştür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Çelik, E. E. (2019). Antroposen ve posthuman insan çağ'ında insan sonrası olmak. *Cogito*(95-96), s. 145-160.
- Alnaçık, E. T. (2022). *Farklı ve süreklili: Uexküll'ün Umwelt'ine gezintiler*. Kaygı, 144-182.
- Braidotti, R. (2019). İnsan sonrası, pek insanca: bir posthümanist anıları ve emelleri. *Cogito*(95-96), s. 53-97.
- Braidotti, R. (2019, Aralık 02). Rosi Braidotti ile söyleşi. (I. Andrés, röportaj yapan, & B. Almaz, Çevirmen) *Pentacle*.
- Braidotti, R. (2021). *İnsan sonrası*. Kolektif Kitap.
- Braidotti, R. (2021). *İnsan sonrası Bilgi*. Kolektif Kitap.
- Eray, Ş. (2019). Teorik bir tartışma olarak feminizm ve bürokrasi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(3), 1064-1077.

- Harman, G. (2020). *Nesne yönelimli ontoloji*. Tellekt.
- İbrişim, D. G. (2022). Makbul insan(lık) tahayyülünün ötesinde: insan-sonrası feminist eleştirilerde faillik ve ihtimam. E. E. Demet Gülçiçek içinde, *Feminist eleştiri arayışlar ve müzakereler*. Metis Yayınları.
- Koyuncu, E. (2018, Mart 15). Acı çekebilmek: hayvan meselesi bağlamında duyumsama yetisinin ahlaki yankıları. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*(82), 31-44.
- Mumcu, A., & Durhan, B. (2024, Şubat). Şehirlerin, türlerin arasında yalnızlaşmama deneyimi: Kovan Project. 2-11. (Ünay S. & Oskay E, Röportaj Yapan) *Çapak Yazı Çizi Dergisi*.
- Oskay, E. (2024, Şubat 12) kişisel görüşme.
- Peksoy, E. (2017). Hayvan haklarına yeni bir bakış: nesne yönelimli ontoloji. *Doğu Batı Dergisi*, 97-108.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. Metis yayınları.
- Plumwood, V. (2023). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. Metis Yayınları.
- Sağlam, R. (2021). Posthuman dijital özne: Braidotti'nin eleştirel insan sonrasının eleştirisi. *ViraVerita E-Dergi* (13), 295-323.
- Timofeeva, O. (2019). "Çok-çok-ama-çok-sıklamak" ve mucizeler arasında insan sonrası. 254-261. (İ. Mavituna, Röportaj Yapan) *Cogito*.

İnternet Kaynakça

- Ayanoğlu, Z. N. (2024, Mart 11). Sanatçı İrem Tok'un "Karanlıkla Buluşmak" sergisi üzerine: Sanat Okur. <https://sanatokur.com/irem-tokun-karanlikla-bulusmak-sergisi-uzerine/> adresinden 11 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.
- Bora, A. (2016, Aralık 22). Sen uçuşu hatırla: Birikim. <https://birikimdergisi.com/haftalik/8091/sen-ucusu-hatirla> adresinden 17 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.
- Güçlü, Ö. (2011, Kasım 17). Gizil bir empati hayvan dönemeci: sorulara ve bilemeyişlere davet: Manifold. <https://manifold.press/hayvan-donemeci-sorulara-ve-bilemeyisler-davet> adresinden 3 nisan 2024 tarihinde alınmıştır.
- İbrişim, D. G., & Türkmen, A. (2020, Nisan 07). İnsan sonrası kuramı, olanakları, sınırları: Açık Radyo. <https://acikradyo.com.tr/metropolitika/insan-sonrasi-kurami-olanaklari-sinirlari> adresinden 17 nisan 2024 tarihinde alınmıştır.
- Kaos GL. (2018, Mart 06). İstanbul'da bir koloni: KAOS GL. <https://kaosgl.org/haber/koloni-berline-gocuyor> adresinden 10 mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Modern, İ. (2024, Şubat 3). Necla Rüzgar, 1972 / İçfauna I, 2015: İstanbul Modern. <https://www.istanbulmodern.org/koleksiyon/icfauna-i> adresinden 11 şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

Sanatorium. (2019, Eylül 05). Kayalar ve Rüzgârlar, Mikroplar ve Kelimeler: Sanatorium. <https://www.sanatorium.com.tr/tr/exhibitions/detail/kayalar-ve-ruzgarlar-mikroplar-ve-kelimeler/71> adresinden 10 ocak 2014 tarihinde alınmıştır.

Görsel Kaynakça

Görsel 1.

Necla Rüzgar, "Survival Skill II", kağıt üzerine karışık teknik, 76x56 cm, 2012. <http://www.neclaruzgar.art/ipad/paintings/2012.htm> adresinden 23 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 2.

Necla Rüzgar, "İçfauna I", tuval üzerine yağlıboya ve akrilik, 130x 200 cm, 2015. <https://www.istanbulmodern.org/koleksiyon/icfauna-i> web sitesinde 12 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 3.

Esra Oskay, "Yetkili Mercii", A4 kağıtlar üzerinde yeşillendirilmiş arpa, fasulye, mercimek, 2020-24. <https://www.esraoskay.com/yetkili-mercii> adresinden 24 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 4.

Esra Oskay, "Gereğini Saygılarımla Arz Ederim", 5:22' video, 2024. <https://www.esraoskay.com/yetkili-mercii> adresinden 24 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 5.

Kolektif (Aslıhan Mumcu, Beyza Durhan), üretim sürecinden, 2023 <https://www.capak.org/asli-beyza-soylesi-7-sayi/> adresinden 10 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Görsel 6.

Kolektif (Beyza Durhan), "Bu gezinti, coğrafyanın biçimini, toprağın besimini, tohumun hafızasını, bitkinin kökünü, çiçeğin tozunu, havanın nemini, mevsimin geçişini, suyun debisini kendiliğinden içerir", Pamuklu kumaş ve un üzerine bal mumu, 17x31x12 cm, 2023. <https://www.capak.org/asli-beyza-soylesi-7-sayi/> adresinden 10 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Structured Abstract

In recent years, posthuman thought has come to the fore as one of the topics on the agenda of the humanities and the arts. Discussions on this particular perspective are ongoing in the areas of moral philosophy, technology, science and humanism. Within these debates, the discourse of reactive posthumanity in relation to moral philosophy, analytical posthumanity focusing on science and technology, and critical posthumanity shaped within the framework of posthumanism -which is the main subject of this article- have come to the forefront. The aim of this article is to materialize the posthumanist thought of Rosi Braidotti, one of the representatives of the critical posthuman theory, with examples of contemporary art and to understand how this perspective is reflected in the field of art.

In this context, the research presents the viewpoints and arguments on what humanism is, on which foundations it is based, and what humanist thought should not be in Braidotti's thought in particular. The emphasis was placed on the structure of humanism, which is based on the domination of the patriarchal mindset, which puts human beings at the center and excludes non-human species. In this sense, object-oriented ontology, which can be read as a method of overcoming anthropocentrism, is considered as an inspirational starting point. In this sense, object-oriented ontology, which can be read as a method of overcoming anthropocentrism, is considered as an inspirational starting point. The article underlines the importance of the critique of humanism as an understanding that transcends human beings and prioritizes an equal and inclusive relationship with both human and non-human species.

In the research, the works of Necla Rüzgar, Esra Oskay and Aslıhan Mumcu & Beyza Durhan from Turkey were featured in order to illustrate the posthuman, which eliminates dichotomies such as nature-human, woman-man, body-spirit; makes the boundaries between gender, nationality, race, nature and culture, human and non-human permeable; and transcends the western, white, heterosexual male human ideal by emphasizing the different states of being human.

Necla Rüzgar's "Survivor Skill II", which depicts a hunting scene as a site of unjust human action, is analyzed because it brings women and animals together in a common fate and presents them as the subjects of a common solution. Rüzgar's work "Inner fauna I" is analyzed as it imagines a life which bears the traces of a common struggle, in which women and animals are one and united, and .

Esra Oskay's "Authorized Representative", which can be read on the axis of culture, bureaucracy and ecology, is seen as a move that disrupts a patriarchal structure and the functioning of the field of culture and is explained from this perspective. Oskay's work "I respectfully request", which consists of lentils that will grow on a piece of petition paper that operates on a hierarchical axis of official request and delivery axis, is discussed because it reveals the cooperation of humans and non-humans in the functioning of bureaucracy.

The works of Aslıhan Mumcu & Beyza Durhan within the scope of the "Hive Project", a Şırnak and Tekirdağ based project that brings the existence of humans and bees to a collective ground. Their works are evaluated in terms of sharing the roles attributed to humans with non-human species, since their artistic production is based on a collaboration between living beings. The analyzed works are considered important as they point to the process of transforming and re-establishing the patriarchal mind of the critical posthuman.

These contemporary art works are considered as examples that embody Braidotti's idea of "a plural us-that-is-the-world-together". It has been concluded that addressing the posthuman, which problematizes what will happen to human beings from many different points such as technology, ecology, science, moral philosophy, body, artificial intelligence, cyborg, through the criticism of humanism is an introduction to the subject. In this sense, it is argued that structuring the subject through the patriarchal mindset is important to make the topic more comprehensible. The exhibitions that took place in Turkey and dealt with the posthuman in a broader scope were considered as the subject of a different research and were excluded from the scope on the grounds that writing on exhibitions has different dynamics.

The research employed a qualitative research method; a literature review was conducted. The examples were selected from the field of contemporary art and subjected to visual and content analysis in order to understand the current situation. The works were thematically selected and each of them was evaluated in terms of its relevance to the posthuman condition. Personal interviews were conducted with the artists, and other interviews, exhibition texts, artist texts and work descriptions in printed and electronic sources were utilized. Personal opinions were included in line with artistic knowledge.